

В. Горовий, заст. гендиректора Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського, доктор історичних наук, професор:

«Критерії якості наукових досліджень у контексті забезпечення національного інтересу»¹.

Широка міжнародна дискусія стосовно методик оцінки ефективності сучасної наукової діяльності говорить як про актуальність цього питання в умовах розвитку інформаційного суспільства, так і про необхідність відмовитись від пошуку універсальної методики такої оцінки. Наявний уже досвід у цій справі говорить про корисність тих чи інших із пропонованих методик в одних випадках і невиправданість їх використання в інших. Так, скажімо, усе більш критикований серед спеціалістів індекс Хірша, слабо відгукує на критерії корисності науковців з точки зору використання їхнього потенціалу для розв'язання локальних науково-технічних проблем, що стоять перед конкретною країною, водночас може якісно проілюструвати “оборотистість”, енергійність дослідника в пропаганді тих чи інших ідей.

В основу визначення ефективності наукової діяльності має ставитися конкретно визначена суспільно значуща мета і відповідно розроблятися критерії оцінювання. Важливим питанням при цьому є забезпечення здійснення професійної, кваліфікованої експертизи. Очевидно, з огляду на зростаюче значення виробництва наукової інформації для суспільного розвитку, така оціночна діяльність має здійснюватись колегіально, відображаючи в складі відповідних оціночних структур і інтереси замовника, здійснення ним аналізу якості впровадження в суспільну практику здобутих наукових результатів, і кваліфікованих у цій тематиці наукових експертів, і представників сфери управління науковою діяльністю. Прикладом подібної організації експертної діяльності може служити Німецька наукова рада, що консультує федеральний уряд з питань наукових досліджень та вищої освіти. На підтвердження сказаному вище необхідно зазначити, що ця рада є однією з відомих міжнародних структур, що рекомендує орієнтацію на створення власних академічних систем оцінювання та ранжування результатів НДР на базі альтернативних веб-методик обчислювання й індивідуальних систем індексування наукових публікацій у відкритих системах глобальної мережі Google з відповідним доопрацюванням методики колективами визнаних учених відповідно до специфіки галузі.

У Королівській академії мистецтв та наук Нідерландів також функціонує спеціальний комітет для визначення якісних критеріїв у соціальних (медичних

¹ Закінчення. Початок див.: Шляхи розвитку української науки. – 2015. – № 4. – С. 45–50.

та екологічних) гуманітарних дослідженнях для розуміння перспективного планування цих досліджень².

За даними члена-кореспондента НАН України Л. Дубровіної³, на сьогодні міжнародною науковою спільнотою вже напрацьовано значний досвід розробки методик оцінки ефективності наукової діяльності, що може бути використаний з відповідною адаптацією в інтересах ефективного розвитку вітчизняної науки. Так, заслуговує на увагу тенденція до відходу від поняття ефективності в гуманітарних дослідженнях у її економічному значенні й рекомендована заміна цього поняття орієнтацією на «результат» і «вплив», «практичний вихід», без обмежень кількості обчислення при цьому обсягів наукових праць. Важливим при цьому є також те, що науково-популярні роботи оцінюються і враховуються як впровадження в духовну сферу, у суспільний обіг нових знань⁴. Ця позиція для нашої дійсності є особливо істотною, зважаючи на серйозні недоліки в цьому напрямі діяльності в інформаційному просторі України.

Л. Дубровіна звертає увагу також на те, що Американське товариство клітинної біології (*American Society for Cell Biology*) пропонує комплексну оцінку якості наукових статей здійснювати, насамперед, на базі аналізу тексту обґрунтування та інших документів, вивчення наукового змісту, викладеного заявником на папері і лише як допоміжний матеріал звертатися до метрик журналу, у якому вони публікувались. При цьому пропонується для оцінки значення розробок розглянути як усі результати досліджень (у тому числі бази даних і програмне забезпечення), що мають додаватися до аналізу публікації, так і широкий спектр заходів впливу, включаючи його якісні показники, зокрема вплив на політику й суспільну практику⁵.

У згаданому вище спеціальному комітеті Королівської академії мистецтв та наук Нідерландів розкритиковано ігнорування, при використанні діючих методик, значної кількості наукової та науково-популярної продукції, що залишається за межами аналізу в індексах цитування, критикується ігнорування

² RoyalNetherlandsAcademy of Arts and Sciences: Quality indicators for research in the humanities - Interim report by the Committee on Quality Indicators in the Humanities, May 2011). – <http://www.researchtrends.com/issue-32-march-2013/evaluating-the-humanities-vitalizing-the-forgotten-sciences/>.

³ Дубровіна Л. А. Матеріали щодо тенденцій світової науки в галузі оцінювання ефективності діяльності наукових інститутів, підрозділів, окремих учених і дискусії в гуманітарній науці. Аналітична доповідь. – К., 2014. – 16 с.

⁴ Див. аналітичний огляд праць та концептуальні погляди зарубіжних учених: Kenyon T. Defining and Measuring Research Impact in the Humanities, Social Sciences and Creative Arts in the Digital Age/ Knowl. Org. 41(2014) No. 3, P. 249–257. Tim Kenyon is Associate Dean of Arts (Research) and a professor in the Department of Philosophy at the University of Waterloo, Waterloo, ONN2L 3G1, Canada.

⁵ Декларація від 16 грудня 2012 р. Американського товариства клітинної біології. – <http://www.ascb.org/dora-old/files/SFDeclarationFINAL.pdf>.

фактів публікації наукових результатів у електронних мережах та глобальній мережі Інтернет, що оприлюднює результати та показує комунікаційні можливості розвитку науки, її затребуваність суспільством. Варто у зв'язку з цим зазначити, що порушення питання про наукове значення інтернет-ресурсів є дуже своєчасним, може навіть дещо запізнитим на нинішньому етапі розвитку інформаційного суспільства і потребує лише розвитку відповідних достовірних методик. Нинішній рівень розвитку електронних інформаційних технологій уже сьогодні може забезпечувати таку достовірність.

Вивчаючи досвід удосконалення оцінки ефективності наукових досліджень у США, Л. Дубровіна справедливо звернула увагу на досвід, що може бути особливо актуальним для розвитку інноваційної діяльності в Україні. У цьому випадку мова йде про застосування метричної системи Star metrics вимірювання ефективності інноваційних досліджень, конкурентоспроможності і науки США, що розробляється з кінця 2012 р.

Дослідження, розпочате групою вчених з Мічиганського, Чикагського університетів і Університету Огайо, дало можливість проаналізувати ефективність проектів федеральних наукових агентств і дослідних інститутів з метою оцінки результатів інвестування в громадські сектори економіки. Головними завданнями проекту було встановлення єдиних правил обчислення впливу федеральних наукових досліджень на зростання наукового знання, соціальні результати, якість робочої сили та економічне зростання, оцінка результатів наукових досліджень у галузі інновацій, конкурентоспроможності та науки, відстеження впливу федеральних науково-дослідних грантів і контрактів безпосередньо на результативність проведених досліджень⁶.

Наведені приклади говорять про фактичне посилення тенденції визначення цільових критеріїв, пов'язаних із задоволенням конкретних інтересів інноваційного розвитку, при визначенні ефективності наукової діяльності, про відмову від практики перекладення відповідальності за цей процес на редакції міжнародних рейтингових видань. Вони говорять також про зростаюче значення, яке надається сьогодні в наукових, управлінських колах різних країн світу, уточнення критеріїв оцінки наукової діяльності в умовах інформатизації та глобальних конкурентних викликів у всіх сферах суспільної діяльності. Якість наукового виробництва стала критерієм успішності в сучасному світі. І досвід удосконалення відповідних параметрів наукової діяльності, вироблення

⁶ Див., н. п.: Science and Technology in America's Reinvestment – Measuring the Effects of Research on Innovation, Competitiveness and Science. *Weinberg B. A. et al.* Science Funding and Short-Term Economic Activity // Science. – 2014. – Vol. 344. – No. 6179. – pp. 41–43; *Rosen R. et al.* STAR METRICS: Measuring the Effect of Research on Innovation, Competitiveness and Science // 10442/14080. – 2014. – С. 00: 13: 33; *Sarli C. C., Carpenter C. R.* An overview of measuring academic productivity and changing definitions of scientific impact // Missouri Medicine. – 2014. – Vol. 111. – No. 5.

дієвих критеріїв ефективності в науці сьогодні заслуговує на особливу увагу. Узагальнення цього досвіду та вироблення сучасних, ефективних критеріїв оцінки дослідницької роботи в Україні має також стати тим важелем, з допомогою якого можна буде здійснити необхідну активацію в науковій сфері.

З точки зору національних інтересів у сфері виробництва наукової інформації критерії ефективності нової наукової інформації мають удосконалюватися з урахуванням:

- ступеня відповідності наукових здобутків тактичним і стратегічним запитам національного розвитку, пов'язаного з зовнішніми та внутрішньосуспільними викликами, необхідністю внутрішньої трансформації та адекватної дії для успішного реагування на них;

- оперативності одержання потрібних для національного розвитку наукових результатів, їх актуальністю;

- доступного для національної економіки рівня затратності наукових досліджень і співвідношення цієї затратності з економічною ефективністю здобутих результатів.

До цих же критеріїв належить також раніше мало враховувана трансформаційна особливість еволюції самого наукового процесу, пов'язана із:

- співвідношенням нового й традиційного в науковому процесі;
- використанням перевірених практикою наукових здобутків як критеріїв достовірності нових наукових результатів;

- забезпеченням підтвердження наукового прогресу в погодженні нових напрямів наукового пошуку з виробленою всіма попередніми поколіннями логікою пізнавальної діяльності нашого суспільства.

Визначивши оптимально можливі в умовах вітчизняних реалій критерії сучасного розвитку української науки, на базі опори на здобутки вітчизняного наукового потенціалу, ми ще маємо можливість на рівноправних засадах узяти участь у міжнародному розподілі праці у сфері наукового суспільно значущого інфотворення. При збільшенні уваги до потреб вітчизняної науки, при формуванні кваліфікованого суспільного запиту на вітчизняні наукові дослідження, при унормуванні дуже важливого питання ефективного впровадження наукового доробку в практику суспільного життя українська наука може бути не лише рентабельною для державного бюджету, але й стати вагомим джерелом його наповнення, важливою підмогою національного розвитку на етапі глобальних перетворень (*Горовий В. Критерії якості наукових досліджень у контексті забезпечення національного інтересу // СІАЗ (<http://goo.gl/cFqGjX>).*